

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS.

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXVIII.

Fasc. 4.

BOBVOS PÁL

A szövetkezeti üzletrész stációi és feladása

SZEGED
2006

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis

ATTILA BADÓ, ELEMÉR BALOGH, LÁSZLÓ BLUTMAN, PÁL BOBVOS,
LÁSZLÓ BODNÁR, ERVIN CSÉKA, JÓZSEF HAJDÚ, MÁRIA HOMOKI-
NAGY, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS
MARTONYI, IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY,
BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, IMRE SZABÓ,
LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BADÓ ATTILA, BALOGH ELEMÉR, BLUTMAN LÁSZLÓ, BOBVOS PÁL,
BODNÁR LÁSZLÓ, CSÉKA ERVIN, HAJDÚ JÓZSEF, HOMOKI-NAGY
MÁRIA, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, PACZOLAY
PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, SZABÓ IMRE,
TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

A szövetkezet egyszerre érdektömörülés és gazdasági vállalkozás, amely vállalkozásnak az a célja, hogy a tagok saját gazdaságában folyó termelés feltételeit biztosítsa. Ehhez viszont tőkére van szüksége. A tőke forrása pedig a tagok befizetése volt, amely befizetés kötődött a tagsági viszonyhoz, mert az európai országok többségében a jogrendszer elismerte a tagoknak azt a jogát, hogy kilépés során visszakapják az üzletrészük értékét.¹

A szövetkezet és tagja közötti vagyoni kapcsolat a termelő típusú (szocialista) szövetkezetek megjelenésével változott meg, mert ezekben a szövetkezetekben a tagok saját gazdaságában megvalósuló termelés nemkívánatossá (esetenként megtűrté) vált, a szövetkezet célja nem a tagok, hanem a szövetkezet saját vagyona gyarapítása volt, az így létrehozott vagyont oszthatatlannak tekintettek.

A rendszerváltozás szükségszerűen magával hozta a szövetkezet és a tagja közötti vagyoni kapcsolat újraszabályozását, amely szabályozásnak az a lényege, hogy tapinthatóan közelít a gazdasági társaságok szabályozásához. A közelítés azonban nem eredményezhet azonosságot, a leglényegesebb különbség az, hogy a gazdasági társaság nem ír elő tagjai számára személyes részvételt, sőt, például a részvénytársaság esetében a tulajdonosok „láthatatlanok” maradhatnak, ezzel szemben a szövetkezet tagja főszabályként személyes közreműködésével, illetve egyéb vagyoni értékű szolgáltatás teljesítésével vesz részt a szövetkezet üzletszerű gazdasági tevékenységében.

A szövetkezet és a tagja közötti vagyoni kapcsolat helyreállításának egyik eszköze az üzletrész juttatása volt, amelynek megítélése az elmúlt időszakban folyamatosan vitát generált elsősorban a szövetkezet és az üzletrészek tulajdonosai között, s álláspontom szerint az üzletrészhez kapcsolódó érdekellentéteket az üzletrészt felszámoló legújabb szövetkezeti törvénnyel sem sikerült megnyugtatóan megszüntetni. A jelen dolgozatban – a jogszabályok kronológiáját követve – az üzletrész jogi megítélésének változásait mutatom be azzal, hogy a munka középpontjába a rendszerváltozáskor megjelent, illetve az ezzel szorosan összefüggő új szövetkezeti törvényt helyeztem.

I. Az üzletrész, mint a tőkeképzés eszköze

A klasszikus szövetkezet alapításánál üzletrész a „vagyon-teremtés” eszköze volt.² A tagnak a szövetkezetbe bevitt vagyonáról értékpapírt, azaz üzletrészt

¹ BOBVOS PÁL: A szövetkezeti részjegytőke jogi természete. *Bibliotheca Iuridica*. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai. 2003. 9. p.

² RÉTI MÁRIA: Rendszerváltás – Szövetkezet. *Jogtudományi Közöny*. 1/2000. 40. p.

állítottak ki. A szövetkezet alapszabályában meg kellett állapítani: „az egyes tagok részesületi arányát, illetőleg azok üzletrészeit és ezen részek képződésének módját.”³

A gazdasági és ipari hitelszövetkezetekben a belépő tag a belépéskor köteles volt egy üzletrészt az alapszabályokban megállapított részletekben, időben az ott meghatározott joghátrányok mellett befizetni. A tagok akár belépéskor, akár később több üzletrészt is jegyezhetek. Egy üzletrész névértéke a törvényben meghatározott összeg (legfeljebb száz korona) volt. Az üzletrészek megállapított névértéke a szövetkezet fennállása alatt sem fel nem emelhető, sem le nem szállítható volt.⁴

Az így jegyzett üzletrésznek kettős feladata volt. Egyrészt a tőkeképzés, vagyis a tagok gazdaságát kiegészítő, közös üzem – a szövetkezet – létrehozásának biztosítása, másrészt a kockázatvállalás maximalizálása. A korlátozott felelősséggel alapított szövetkezet esetében a felelősség az üzletrészhez tapadt, annak mértékének erejéig állt fenn, legfeljebb annak az alapszabályban meghatározott többszöröséig terjedhetett. Ugyanakkor jogi tartalmát tekintve az üzletrész tagsági jogokat megtestesítő kategória volt, kifejezésre juttatta a szövetkezet személyegyesítő voltát.⁵

A második világháború után, de még az ún. szocialista fordulat előtt, az 1947-ben elfogadott szövetkezeti törvény követte a klasszikus szövetkezeti elvek szerinti tőkeképzési elvet, amikor előírta, hogy minden tag köteles az alapszabályban előírt üzletrész névértékét a közgyűlés által meghatározott feltételek szerint a szövetkezet pénztárába befizetni. Az üzletrészről a szövetkezet a tag részére névre szóló tanúsítványt állított ki. A szövetkezetnek különböző névértékű üzletrészei nem lehettek.⁶

Minden tag legalább egy üzletrészt köteles volt jegyezni. Az alapszabály megengedhette, hogy egy tag több üzletrészt is jegyezzen, az egy tag által jegyezhető üzletrészek száma azonban nem haladhatta meg az összes üzletrészek tíz százalékát. Az ötnél több üzletrészt jegyző tagok üzletrészeinek együttes száma pedig nem haladhatta meg az összes üzletrészek negyven százalékát.⁷

II. Az üzletrész-tőke megszüntetése a „szocialista” szövetkezetekben

1948 után megváltozott a szövetkezeteknek szánt szerep és ezzel együtt a szövetkezetek szabályozásának jogi környezete. A szövetkezetek egyes típusait ágazati jogszabályok szabályozták, az ez után létrejövő szövetkezetek egyre inkább elveszítették a személyegyesülési vonásokat. A szövetkezet gazdasági

³ 1875. évi XXXVII. törvénycikk (Kereskedelmi törvény) 225. §.

⁴ 1898. évi XXIII. törvénycikk a gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről. 10–11. §.

⁵ RÉTI MÁRIA: i. m. 42. p.

⁶ 1947. évi XI. tv. 28. §.

⁷ 1947. évi XI. tv. 29. §.

tevékenységének kettőssége – hogy ti. a szövetkezet elsődlegesen saját tagjaival folytatott gazdasági együttműködésre törekszik, és csak e mellett folytat harmadik személyekkel üzletszerű gazdasági kapcsolatot – úgy változott meg, hogy a szövetkezet működésén belül a vállaltszerű gazdálkodási elemek kerültek előtérbe. A szövetkezet, mint vállalkozás az üzletszerű gazdasági tevékenysége során az akkori állami vállalatokhoz hasonló szabályozás mellett köteles volt betartani a gazdálkodó szervezetek számvitelére és adózására vonatkozó törvényi szabályokat, a szövetkezetekkel szemben támasztott „elvárás” megegyezett az állami vállalatokkal szemben támasztott elvárásokkal. A szövetkezet egyre inkább munkaadóként lépett fel, ez a tevékenysége tőkét igényelt, így a szövetkezet célja is a vagyon felhalmozása lett.

Ezért az 1948 után megjelent – különösen a termelő típusú szövetkezetekre vonatkozó – jogszabályok a szövetkezeti vagyon oszthatatlanságát rögzítették.

A szövetkezet vagyonára vonatkozó jogi szabályozást a jogirodalom kiterjesztően értelmezte, ennek szemléletes példája a korszak egyik kiemelkedő professzorának Seres Imrének az alábbi, a szövetkezeti vagyonra megítélésére vonatkozó kifejtése:

„A termelőszövetkezeti közös vagyon nemcsak gazdasági, hanem egyben jogi fogalom is. Jogi lényege az, hogy vagyonjogi szinten összefogja a termelőszövetkezeti közös gazdálkodás egész vagyoni alapját. Ennek megfelelően a termelőszövetkezeti közös vagyon – mint vagyonjogi intézmény – a termelőszövetkezeti tulajdonjog mellett magában foglalja mindazokat a származékos jogcímeket, amelyek alapján a termelőszövetkezet úgy használja a termelőszövetkezeti közös vagyonhoz tartozó vagyontárgyakat, mintha annak tulajdonosa lenne. Amennyiben tehát a termelőszövetkezeti közös vagyon gazdasági lényegét illetően „tulajdonkiszélesítő” intézmény, ennek megfelelően a termelőszövetkezeti közös vagyonjog pedig „tulajdonjog-kiszélesítő” jogintézmény. A termelőszövetkezeti közös vagyon a termelőszövetkezetben belül jogilag egységes. A termelőszövetkezeti közös vagyonnak ez a belső jogi egysége abban jut kifejezésre, hogy a belső termelőszövetkezeti viszonyokban a termelőszövetkezeti közös vagyon egészében véve úgy szerepel, mint a termelőszövetkezet tulajdona.”⁸

Az oszthatatlan vagyon kialakulását eredményezte az is, hogy a szövetkezeteknek az állam felé fennálló különféle adók megfizetése után fennmaradó tehermentes tiszta vagyonát kötelezően képzendő alapok feltöltésére kellett fordítani, azaz a termelőszövetkezetnek felhasználható jövedelmét üzemiileg le kellett kötnie. A termelőszövetkezet többek között szociális, kulturális, fejlesztési, részesedési és jövedelembiztonsági alapokat létesített, de jogszabály és alapszabály, valamint a közgyűlés további alapok képzését és meghatározott rendeltetésű összegek alapszerű kezelését is elrendelhetette.

⁸ FÖLDES – MOLNÁR – SERES – VERES: *Termelőszövetkezeti jog*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1970, 77–78. p.

A szövetkezet vagyona oszthatatlanságának bevezetése mellett a jogi szabályozás leglényegesebb változása abban állt, hogy a létrejövő szövetkezetek minimális tőkebefektetést sem kértek tagjaiktól. Így taggá válhattak azok is, akik a szövetkezettel vagyoni kapcsolatba nem léptek.

Elmondható tehát, hogy a magyar szövetkezetek a múlt rendszerben, a szövetkezeti törvény 1988. évi módosításáig nem rendelkeztek ún. tagi tőkével, hanem csak oszthatatlan szövetkezeti alappal.

III. A felhalmozott tőke felosztása ex gratia juttatott üzletrész formájában

Valamennyi szövetkezetre jellemző az, hogy a szövetkezeti tiszta nyereséget tartalékalapra, a részjegyekre (üzletrészre) fizetett korlátozott kamatra és a szövetkezettel lebonyolított üzleti forgalom arányában fizetett visszatérítésre használják fel. Mint azt fentebb láttuk a szocialista típusú szövetkezetekben ezek a jellemzők már csak azért sem voltak megtalálhatóak, mert a belépő tagnak nem kellett részjegyet jegyeznie, a tagok és a szövetkezet közötti üzleti tevékenység megszűnt, így a visszatérítés – mint a szövetkezetek legsajátosabb jövedelemelosztási módszere, amely a tagokat a szövetkezettel folytatott üzleti tevékenység arányában illet meg – szóba sem kerülhetett.

Az azonban vitathatatlan, hogy a szövetkezet felhalmozott vagyona nagyobbrészt a szövetkezeti tagok közreműködésének eredményeképpen jött létre. Ezért amennyiben a szövetkezet és a tagja közötti kapcsolatot a klasszikus szövetkezeti elvek felé irányítjuk, először is meg kellett szüntetni a szövetkezeti vagyon oszthatatlanságának dogmáját.

Így a gazdálkodó szervezetek és gazdasági társaságok átalakulásáról rendelkező 1989. évi XIII. törvény 40. §-a a szövetkezet átalakulásának feltételeként a szövetkezet vagyonának a tagok közötti – a szövetkezeti jogszabályok szerinti értékpapírokban megtestesített, részleges vagy teljes – megosztását jelölte meg.

Az átalakulási törvénnyel egy időben hatályba lépő 1989. évi XV. törvény módosította a szövetkezetekről szóló törvényt, és a 63/A. §-ként beépítette az üzletrész – mezőgazdasági szövetkezeteknél szövetkezeti vagyonrész – fogalmát, és képzésének módját.

Az új szabályozás lehetővé tette a szövetkezeti vagyon értékpapír formájában történő részleges megosztását a tagok között, növelve ezzel a tagok érdekeltségét a vagyon növelésében. Az addig ismert részjegy, célrészjegy konstrukciókon túlmenően a szövetkezeti önkormányzati döntés alapján az ágazati jogszabályok keretei között, a belső szabályzatában meghatározott mértékben (pl. a tagsági viszony időtartamától függően) ismerhette el a szövetkezet a tag közreműködését a szövetkezeti vagyon gyarapításában. Az elismerés történhetett üzletrész juttatásával, illetőleg az ágazati jogszabályokban meghatározott más módon.

Az ágazati szabályok követték a vagyonszerzésre vonatkozó, a tag és a szövetkezet közötti kapcsolat rendezését.⁹

A törvény és az ágazati jogszabályok szerinti szövetkezeti üzletrésznek, valamint a külön minisztertanácsi rendeletben szabályozott ingyenes vagyonszerzésnek, a jogszabályalkotók csak az együttes felső határát állapították meg. Az ingyenes vagyonszerzés összessége az első juttatáskor nem haladhatta meg az 1988. december 31-i mérleg szerinti szövetkezeti vagyon – a terhek levonása utáni tiszta vagyon – részszerzés és vagyonszerzés alappal csökkentett osztatlan részszerzésnek 50 %-át. A vagyonszerzés sorsáról a következő juttatások alkalmával a közgyűlés korlátozás nélkül dönthetett. Ez a szabály nem érvényesült a kishalmazásokban, lakásszövetkezetekben és a kistermelők szövetkezeteiben, amelyek vagyona teljes egészében a tagok befektetéseiből és gazdálkodásának eredményéből jött létre. Ezekre a szövetkezetekre a törvényi felső határ nem vonatkozott.

1989 után, a gazdasági rendszerváltás idején, az államnak rendeznie kellett az elmúlt rendszer magántulajdonra sértő működésének következményeit, egyúttal meg kellett teremtenie a piacgazdaság intézményi alapjait.

Ez azzal volt indokolható, hogy a szocialista szövetkezeti rendszer kialakítása kényszer útján és a piacgazdaság szabályait figyelmen kívül hagyva történt meg, így a lebontására is lényegében hasonlóan, állami döntéssel alapuló „kényszerátalakítás” formájában került sor a szövetkezetről szóló 1992. évi I. (a továbbiakban: Sztv I.) és a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény hatálybalépéséről és az átmeneti szabályokról szóló 1992. évi II. törvénnyel (a továbbiakban: Ámt.)¹⁰

Az Sztv I. alapvető jellegzetességei:

- az államnak a szövetkezet működésébe történő beavatkozási lehetőségét megszüntette;
- a szövetkezet önkormányzati szabályozási jogkörét és kötelezettségét jelentősen bővítette;
- a szövetkezetet közelítette a gazdasági társasághoz;
- lehetőséget adott arra, hogy a szövetkezet és a tagja között munkaviszony jellegű jogviszonyok mellett vállalkozási jellegű jogviszony jöjjön létre.

Az átalakítás négy fontos mozzanattal állt:

⁹ Erre példa az 1989. évi 12. törvényerejű rendelet, az ipari szövetkezetekről szóló 1971. évi 32. törvényerejű rendelet módosításának következő szabályozása: „A tag és a szövetkezet vagyoni kapcsolatainak formái: részszerzés, célrészszerzés jegyzése, tagsági kölcsön nyújtása a szövetkezet által használható termelőeszközöknek a szövetkezet tulajdonába adása, valamint a szövetkezeti üzletrész és részszerzés juttatása.” „A szövetkezeti üzletrész természetes személynek átruházható, örökölhető, névre szóló értékpapír. A szövetkezetet elővásárlási jog illeti meg a szövetkezeti üzletrész nem tag természetes személy részére történő értékesítése esetén.”

¹⁰ 10/2001. (IV. 12.) AB határozat.

- az első a vagyonnevesítés, melynek célja a szövetkezeti vagyon egy részének az annak létrehozásában közreműködőkhöz (tagokhoz és a törvényileg meghatározott személyi körhöz) való visszajuttatása;
- második a szövetkezet szervezeti átalakítása;
- harmadikként új vagy módosított alapszabály elfogadása és végül
- negyedikként az Sztv I. szerinti tisztségviselők megválasztása.

Témánk szempontjából a vagyonnevesítés a lényeges mozzanat, ennek szabályozását az Ámt. foglalta magában azzal, hogy a szövetkezetek és tagjaik közötti vagyoni viszonyoknak a vagyonnevesítés formájában történő rendezését, illetve átalakítás során a szövetkezeti vagyon meghatározott részének felosztását rendelte el.¹¹

A vagyon nevesítését, felosztását alapvetően üzletrész formájában kellett végrehajtani.¹²

A vagyonnevesítésre jogosultak a törvény erejénél fogva üzletrészjuttatásra szereztek jogosultságot, ezáltal a vagyonnevesítés alá tartozó szövetkezeti vagyon üzletrésztőkévé alakult át és ennek a nevesített szövetkezeti vagyonnak a terhére történt meg közgyűlési határozattal az üzletrészek juttatása.

A vagyonnevesítés alól mentességet élvezett

- a fel nem osztható vagyon,
- a részjegytőke és a
- termőföld is.¹³

A vagyonnevesítés nem jelentette a vagyontárgyak természetbeni kiosztását, mivel az a szövetkezetek megszűnését eredményezte volna. A vagyonnevesítés ennyiben magának a tulajdonnak az elvonásával nem, csak egyes tulajdoni tárgyú döntéseknek bizonyos mértékű korlátozásával járt.

A vagyonnevesítés a szövetkezet legfőbb döntéshozó szerve, a közgyűlés döntésével történt. E közgyűlési döntés azonban nem a szövetkezeti autonómia körében hozott önálló akarati gyökerű döntés volt, hanem törvényen nyugvó végrehajtási jellegű, „származékos” döntés.¹⁴

¹¹ Ámt. 3. § (1) Az Sztv I. hatálybalépésekor működő szövetkezetnek az 1991. december 31-i mérleg szerint, a részjegytőkével és a termőfölddel csökkentett vagyonát e törvény rendelkezései és a közgyűlés határozatai szerint fel kell osztani (vagyonnevesítés), és erről az érdekelteket értesíteni kell.

¹² Ámt. 5. § A vagyont szövetkezeti üzletrészben – a 9. § keretében részjegy formájában is – kell felosztani. A vagyonnevesítés során megállapított szövetkezeti üzletrészekre az Sztv I. szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a szövetkezet által kiállított szövetkezeti üzletrész kívülálló személyre csak az Sztv I. szerinti új (módosított) alapszabály cégbírószági elfogadását követően ruházható át.

¹³ BOBVOS PÁL: A szövetkezeti vagyon szabályozása az új szövetkezeti törvényben, különös tekintettel a fel nem osztható vagyonra. *Acta Jur. et Pol. Szeged.* 2002. Tomus LXII. Fasc. 2. 11. p.

¹⁴ 10/2001. (IV. 12.) AB határozat.

A tagi üzletrész mértékét úgy kellett megállapítani, hogy az feleljen meg a nevesíthető vagyon létrehozásában és gyarapításában való közreműködés mértékének, figyelembe véve a tagsági viszony időtartamát, a személyes közreműködés súlyát és arányát, a vagyoni hozzájárulás mértékét, továbbá a korábbi jogszabályok alapján szövetkezeti üzletrész, vagyonrész vagy vagyonjegy formájában kapott részesedést. A szövetkezeti közgyűlés mérlegelési jogkörét az itt leírt szinthez képest szűkítette a törvény azzal, hogy a nevesítésre kerülő vagyon százalékában megszabta az egyes vagyonnevesítési szempontok érvényesülésének mennyiségi határait.

A szövetkezeti vagyonnevesítés kényszer átalakításhoz kapcsolódása, az üzletrészek mértékének keretek közé szorítása a közgyűlés döntését részben törvényi szabállyal helyettesítette.

A vagyonnevesítésben való kötelező részesedés konstitutív szabályokon nyugodott.¹⁵

E szabályok alanyi jogot és igényt biztosítottak a meghatározott személyi körnek szövetkezeti üzletrészhez jutásra és ennek ellentétéként szövetkezeti kötelezettséget hoztak létre az üzletrész juttatására. A szövetkezeti vagyon e módon történő felosztása jogalkotói döntés volt, alapja gazdaságpolitikai mérlegelés, eredménye alanyi jogok konstituálása. E felosztás tehát nem alanyi jogok és érdekek elismerésén nyugvó deklaratív döntés volt.¹⁶

Az Ámt. különbséget tesz egyes vagyonnevesítésre jogosultak között. Megkülönböztethető egy olyan csoport a vagyonnevesítésre jogosultak körén belül, akik a vagyonnevesítésre vonatkozó igényük bejelentése nélkül részesülnek a vagyon felosztásából. Ezek: a szövetkezet azon tagjai, akik az Ámt. hatályba lépésekor és 1991. január 1-jén is tagsági viszonyban álltak a szövetkezettel, továbbá azok, akik a 7. § alapján – szintén hatvan napos jogvesztő határidő terhe mellett – bejelentés alapján visszanyerték tagságukat. Ennek a személyi körnek tehát a vagyonnevesítés végrehajtása idején a szövetkezettel fennálló tagsági viszonya van, melyet a szövetkezeti tagnyilvántartás hivatalosan is igazol.

A másik csoport olyan személyeket tartalmaz, akik a szövetkezettel tagsági viszonyban nem állnak, esetleg soha nem is álltak (pl. a volt tag örökösei). Az ebbe a személyi körbe tartozó vagyonnevesítésre jogosultak vagyonnevesítési igénye is törvényben szabályozott igény, de mindaddig rejtett marad, míg a szövetkezetenél ezt be nem jelentik. Ilyen fakultatív eset a szövetkezetenél fennállt, munkavégzésre irányuló jogviszony, illetve az örökösi minőség. Ennek eredményeként az egyes szövetkezetek üzletrésztökejéből részesedtek (részesedhettek) – az Ámtv-ben meghatározott feltételek alapján – a szövetkezet tagjai, volt tagjai és olyan személyek is, akik sohasem voltak szövetkezeti tagok (tagok örökösei, szövetkezeti alkalmazottak, kiségitő családtagok). Az Ámtv.

¹⁵ Ámt. 6. és 8. §.

¹⁶ 10/2001. (IV. 12.) AB határozat.

10. §-a százalékos mértékben meghatározta azokat a szempontokat, amelyeket alapul véve kellett a közgyűlésnek megállapítania az egyes üzletrészeket.¹⁷

Az átmeneti szabályokon túl a szövetkezeti üzletrészre vonatkozó szabályokat tartalmaz az Sztvl. 55–56. §-a, amely kimondta:

„A szövetkezet az eredménytartalékból és a tőketartalékból a közgyűlés döntése szerint

a) üzletrésztőkét képezhet, melyből tagjainak – az alapszabály rendelkezésének megfelelően – üzletrészt juttathat, illetve

b) üzletrésztőkét növelhet, melynek összege az üzletrész-tulajdonosok között az üzletrészek arányában kerül felosztásra. Üzletrész tőkenövelés esetén az alapszabály rendelkezései szerint üzletrésszel nem rendelkező tag részére is juttatható üzletrész.

Az üzletrésztőkéből az üzletrész-tulajdonosra eső részről a jogosult kérésére névre szóló értékpapírt kell kiállítani (szövetkezeti üzletrész).”

A különböző módon létrejött üzletrészek jellemzői – a megszerzésükre eredetileg jogosultak körét leszámítva – azonosak: az üzletrész átruházható, örökölhető, a szövetkezet adózott eredményéből évente osztalékra jogosít, ugyanakkor az üzletrésztőke felhasználható a veszteség fedezésére. „Az üzletrész nem jogosítja fel tulajdonosát (sem a tagot, sem a kívülálló tulajdonost) arra, hogy a szövetkezettől az üzletrész ellenértékét akár pénzben, akár természetben követelje.”

IV. A juttatott szövetkezeti üzletrész jellemzői

Az Sztvl-el és az Ámt-vel bevezetett szövetkezeti üzletrész nem hozható összefüggésbe az 1875-ben bevezetett szövetkezeti üzletrésszel, mert ez kényszer-szabályozáson alapuló vagyonnevesítés „terméke” és a törvény a „szövetkezeti” kifejezést lényegében a kft-üzletrésztől való megkülönböztetés érdekében használja.

Az Alkotmánybíróság több határozatában leszögezte, hogy a vagyonnevesítésben részesülőknek nem volt alkotmányosan védett tulajdoni igényük az üzletrész juttatására, és a vagyonnevesítéssel nem szereztek tulajdonjogot a szövetkezeti vagyon meghatározott hányada felett. A vagyonnevesítésben részesítettek nem tulajdoni szempontok alapján, például tőkebefektetés, vagyoni hozzájárulás

¹⁷ Ámt. 10. § (1) Az üzletrész mértékét úgy kell meghatározni, hogy az feleljen meg a nevesíthető vagyon létrehozásában és gyarapításában való közrehatás mértékének. Ennek során – a 4. § (3) bekezdése szerinti kisservezetett kivételével – a nevesíthető vagyon értékének legalább a 40 %-áig a tagsági viszony időtartamát, valamint a személyes közreműködés súlyát és arányát, legalább 20 %-áig pedig a vagyoni hozzájárulás mértékét kell alapul venni. Ha a vagyoni hozzájárulás címén részesítendő jogosultak száma a vagyoni hozzájárulást teljesítettekéhez képest kisebb, a 20 %-os határ ennek arányában csökkenthető. A vagyoni hozzájárulás címén részesítendő jogosultak számának megállapításánál több örökös esetén a vagyoni hozzájárulást teljesített jogelődöt kell figyelembe venni.

ellenértékeként jutottak üzletrészhez, hanem a jogalkotó döntése alapján. Az Alkotmánybíróság párhuzamot vont e tekintetben a kárpótlás és a vagyonnevesítés között, s úgy ítélte meg, hogy a vagyonnevesítés keretében a jogosultak ex gratia jutottak üzletrészhez.

Az üzletrész a tagsági jogok egy részét megjeleníti ugyan, ahhoz azonban elsődlegesen, mint „értékpapírhoz” kötődő jogok kapcsolódnak, ebből következően az üzletrész tulajdonos csak azokkal a jogokkal rendelkezik, melyek az üzletrészből magából következnek és ezeket a jogokat nem lehet kiterjesztően értelmezni.

Az üzletrész tulajdonosa – e jogcímen – nem tagja a szövetkezetnek, és nem rendelkezik tulajdonjoggal a szövetkezeti vagyonnak az üzletrészával megegyező mértékű része felett. Az üzletrész tulajdonosa nem jogosult arra, hogy a szövetkezettől üzletrészének ellenértékét akár pénzben, akár természetben követelje. Egy dolgot kérhet, nevezetesen azt, hogy a szövetkezet az üzletrésztőkéből az üzletrész-tulajdonosra eső részről a jogosult kérésére névre szóló értékpapírt állítson ki.¹⁸

Az üzletrészes az üzletrészről kiállított értékpapír tulajdonosa, akinek e tulajdonából következően a szövetkezet adózott eredményéből évente részesedésre (osztalékra) van joga.¹⁹

Lényeges azonban az is, hogy a szövetkezet éves kiosztható eredményének nagyobb részét nem az üzletrészhez kapcsoltan, hanem a személyes közreműködés arányában fizeti ki a tagoknak.²⁰

Abban az esetben, ha a szövetkezet az üzletrésztőkét veszteség fedezésére használja fel, az üzletrészek forgalmi értéke csökkent ugyan, a névértékében azonban változás nem következett be. A szövetkezetnek nem volt olyan kötelezettsége, hogy a változásokat a nyilvántartásában folyamatosan vezesse. A szövetkezet az üzletrészek tulajdonosait és az üzletrészek névértékét tartotta nyilván.

Az üzletrész korlátozottan forgalomképes, a forgalomképességet a szövetkezet illetve a tag javára szóló elővásárlási jog korlátozza. A szövetkezeti üzletrész átruházható, örökölhető, és a szövetkezet adózott eredményéből évente részesedésre jogosít. Ha az örökös tagi státuszt nem létesít, az öröklés jogcíme kívülálló üzletrész tulajdonosi pozíciót származtat.

Az értékpapír jelleggel összefüggő jogosítványa az üzletrész tulajdonosnak, ha nem tagja a szövetkezetnek (ún. külső vagy kívülálló üzletrész tulajdonos), hogy a szövetkezet közgyűlésén tanácskozási és javaslattevési joggal részt vehet, de szavazati jog nem illeti meg.

¹⁸ Sztvl. 55. § (1) bekezdés.

¹⁹ Sztvl. 56. § (1) bekezdés.

²⁰ Sztvl. 61. § (2) bekezdés.

V. A juttatott üzletrész értékpapír volta

A törvény szövege szerint az üzletrész értékpapír, ha azonban sorra vesszük az értékpapír jellemzőket, akkor a szövetkezeti üzletrész értékpapír jellegéhez kapcsolódó sajátosságok a következők:

- az értékpapírként megjelenített szövetkezeti üzletrész fizetőeszközként – törvényben meghatározott esetet és módot kivéve – nem használható fel;
- fizetőeszközként történő felhasználását az Ámt. teszi lehetővé a szövetkezet megszűnése, gazdasági társasággá történő átalakulása vagy szétválása, illetőleg kiválás esetén, a meghatározott vagyontárgyak árverésen történő megszerzésekor;
- készpénzt helyettesítő fizetőeszközként használható az Sztv1. 22. §-ában meghatározott esetben a részarány-földtulajdonos kártalanítása esetén;
- a szövetkezeti üzletrész (az értékpapír) után tilos kamatot fizetni.

Azt, hogy a szövetkezeti üzletrész, megfelel-e az értékpapírral szemben támasztott követelménynek, illetőleg fizetőeszköznek minősül-e, elsődlegesen a Ptk. 338/D. §-a határozza meg.

E szerint „értékpapírt – külön jogszabály szerint – valamely dologra vonatkozó tulajdonjogról vagy más jogról, illetőleg tagsági viszonyból eredő jogosultságról is ki lehet állítani. Erre az értékpapírra – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – a pénzkövetelésről szóló értékpapír szabályait kell megfelelően alkalmazni.”

A szövetkezeti üzletrész a Ptk. 338/D. §-ának megfelelő olyan értékpapír, amely nem tartozik a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény hatálya alá.

A szövetkezeti üzletrész nem rendelkezik a pénzkövetelésről szóló értékpapír jellemzőivel és nem minősül fizetőeszköznek sem, melyet a devizakorlátozások megszüntetéséről, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2001. évi XCIII. törvény értelmező rendelkezései bizonyítanak:

- a „fizetőeszköz: a pénz, továbbá – ellenkező rendelkezés hiányában – a forintra vagy külföldi pénznemre kiállított pénzhelyettesítő eszköz;”
- a „pénzhelyettesítő eszköz: a csekk – ideértve a kitöltetlen csekket is –, a hitelkártya, a csekk-kártya, a bankkártya, a kereskedelmi kártya, a váltó, az utalvány, továbbá a takarékbetétkönyv vagy az ilyen betétről kiállított más okirat, és elnevezésétől függetlenül minden más, az előzőekkel azonos rendeltetésű okmány”.

Az értékpapírként tárgyiasult szövetkezeti üzletrész ezeknek a jogszabályi kritériumoknak nem felel meg, s így a szövetkezeti törvényben külön nevesített eseteket kivéve fizetőeszközként nem használható.

1992-től azonban nemcsak az üzletrész ismételt bevezetése, hanem a részjegy jegyzésének kötelezettsége is általánossá vált. Az üzletrésztől eltérően a

részjegyhez tagsági jogok tapadtak. A részjegy jellemzőit a következőkben foglалhatjuk össze:

- A részjegy jegyzés a tagsági jogviszony létrejöttének előfeltétele, a tagsági jogviszony fennállását igazolja. A részjegy visszafizetése a tagsági jogviszony megszűnését jelenti. A tagsági jogviszony a részjegy kategóriájához tapad.
- A részjegy tulajdonosa tag és szavazati joggal rendelkezik.

A részjegy forgalomképtelen. Jogokat kizárólag egyetlen viszonyrendszerben, a szövetkezet és a tag viszonyában hordoz, és kötelezettségeket is csak e relációban származtat.

- A részjegy nem örökölhető, az örököst ellenértéke és a halál időpontjáig keletkezett osztalék illeti meg.
- A részjegyről nem állítható ki értékpapír.
- A részjegy jegyzése kötelező.²¹

VI. Sikertelen kísérletek a juttatott üzletrész megszüntetésére

A szövetkezetek tőkéjéről (vagyonáról), gazdasági tevékenységéről, valamint az ezekhez kapcsolódó felelősségi szabályokról 2000-ben jelent meg újabb szabályozás a 2000. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Sztv2). Ez a szabályozás szakított a részjegy, üzletrész kettősséggel, s az üzletrész elvetése mellett a szabályozás középpontjába a részjegyet, illetve a részjegytőkét tette.

A szövetkezet részjegytőkéjének az a sajátossága, hogy az közelíti a tőkeegyesülések, ezen belül is a korlátolt felelősségű társaság szabályaihoz.²²

Azt a kérdést: szükséges-e a szövetkezetnél, hogy a tagok a társaság céljához vagyonnal járuljanak hozzá, az Sztv2. 53. §-a akként döntötte el, hogy a vagyoni hozzájárulás teljesítése valamennyi tag számára kötelező. A részjegy összegének a minimumát azonban a törvény nem írja elő. Az Sztv2. nyitva hagyja a több részjegy jegyzésének kérdését is, tehát megengedett, hogy a tagok különböző arányban járuljanak hozzá a szövetkezetük tőkéjéhez.

²¹ RÉTI MÁRIA: i. m. 44–45. p.

²² A törvény különbséget tesz az ún. elsődleges és másodlagos szövetkezetekkel szemben támasztott tőkekövetelmények között. A természetes személy tagok többségi részvételével működő szövetkezet tőkeminimuma hárommillió forint, a szövetkezetek tízmillió forinttal alapíthatnak szövetkezetet. A különbség oka az, hogy a szövetkezetek által alapított szövetkezeteknél a pénzügyi háttérrel jelentő családi gazdaság – mutat rá a törvény indokolása – csak közvetve képes e funkciója betöltésére. A tevékenység jellegére tekintettel külön szabály érvényesül e tekintetben a szövetkezeti hitelintézetekre vonatkozóan. A szövetkezeti hitelintézet alapítása pénzügyi feltételeit a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 9. § (3) bek-e szabályozza akként, hogy szövetkezeti hitelintézet legalább százmillió forint jegyzett tőkével alapítható.

Az Sztv2. a részjegytőke bevezetésével egyben kísérletet tett arra is, hogy a szövetkezeti üzletrészt megszüntesse.

A meglévő szövetkezetek számára 2006. december 31. napjáig adott haladékot az Sztv2. arra, hogy alapszabályukat a megváltozott normákhoz igazítsák, ennek során a korábbi üzletrésztőkét a részjegytőke részeként mutassák ki, vásárolják meg a kívülálló üzletrész-tulajdonosok üzletrésztét és azt vonják be. Az a szövetkezet, amelyik az öt év leteltéig nem módosítja ennek megfelelően az alapszabályát, jogutód nélkül megszűnik a törvény erejénél fogva.

Ez a rendelkezés hátrányosan érintette azokat a szövetkezeteket, amelyek az Sztv1. szabályai szerint alakultak és működnek, főként a megszűnéssel fenyegető szankció miatt.

Ugyanakkor végrehajthatatlan is volt, mert a kívülálló üzletrész-tulajdonosoknak eladási kötelezettséget nem írt elő, így ha a tulajdonos nem kívánja értékesíteni üzletrésztét a szövetkezetnek, akkor annak gazdasági társasággá kell átalakulnia, vagy egyszerűen megszűnik a törvény erejénél fogva. Ugyanez a helyzet áll elő akkor is, ha a tulajdonos felkutatthatatlan, s emiatt nem képes a szövetkezet az üzletrész megvásárlására. Tehát olyan feltételtől függ a szövetkezet léte, amely a szövetkezet által egyoldalúan teljesíthetetlen.²³

Ennek ellenére és a szabályozás hatására a szövetkezetek illetve tagjaik esetenként elkezdtek a külső tulajdonosok üzletrészeinek felvásárlását, ez azonban egyfelől igen nyomott áron, a névérték töredékén, másrészt igen szerény mértékben történt. Az első szocialista-szabaddemokrata kormány szánt némi pénzt is a folyamat felgyorsítására, és a vételár felét támogatásként biztosította, de ez a vásárlás is igen nyomott, 5–15 %-os áron folyt, és nem hozott átütő sikert.

Ezt követően a kormány gazdasági eszközökkel tett kísérletet az üzletrészek rendezésre.²⁴

Az MFB Rt. tulajdonlásával létrehozta a Szövetkezeti Üzletrész-hasznosító Kft.-t a mezőgazdasági szövetkezetek külső üzletrészeinek megvásárlása céljából. A Kft. a kormányhatározatokban rögzített szabályok szerint több lépcsőben vételi ajánlatot tett a mezőgazdasági szövetkezetek üzletrész-tulajdonosainak. A vételi ajánlat nem gazdasági alapokon nyugodott, a kormányhatározatok az 1992. évi vagyoni nevesítéskori névértékre száltak. A szövetkezetek természetesen élhettek elővásárlási jogukkal, azonban ezzel a joggal csak kevés szövetkezet élt.

A Szövetkezeti Üzletrész-hasznosító Kft. három üzletrész-tulajdonosi csoportnak tett vételi ajánlatot:

²³ Sztv2. módosításához fűzött indokolás.

²⁴ A tárgykörben a következő jogszabályok jelentek meg: 1071/2001. (VII. 10.) kormányhatározat, 1090/2001. (VIII. 8.) kormányhatározat, 2373/2001. (XII. 18.) kormányhatározat, 5/2002. (I. 25.) kormányrendelet, 235/2002. (XI. 7.) kormányrendelet, 1025/2002. (III. 21.) kormányhatározat, 1055/2002. (V. 15.) kormányhatározat, 2228/2002. (VIII. 2.) kormányhatározat.

- első lépésben 176 ezret meghaladó nem szövetkezeti tag tulajdonostól vásárolta meg a szövetkezeti üzletrészt, kifizetve több mint 123 milliárd Ft-ot;
- a második lépésben a mezőgazdasági szövetkezetek nyugdíjas tagjai üzletrészeinek megvásárlására került sor, közülük 53 ezernél is többen adták el üzletrészüket az államnak, 18 milliárd Ft-ot meghaladó összegért. Ez a lépés minőségi változást jelentett az üzletrészvásárlás folyamatában. Ebben az esetben ugyanis az üzletrészeiket eladó nyugdíjas tagok továbbra is teljes jogú, teljes döntési kompetenciával bíró tagok maradtak;
- harmadik lépésben a vásárlás idején végelszámolási- vagy felszámolási eljárás alatt álló szövetkezetek külső- és nyugdíjas tagjai üzletrészeinek megvásárlására került sor, 136 ezer személytől, közel 23 milliárd Ft-ért vásárolt üzletrészt az állam. Ez a vásárlás is a nevesítéskori értéken történt, holott közismert, hogy ezek az üzletrészek, különösen a felszámolási eljárás alatt álló szövetkezetek üzletrészei, nyilván a töredékét sem érték a nevesítéskori értéknek.

A felvásárlással a sok magánszemély üzletrész tulajdonos problémája kiegészült az állami tulajdonban lévő üzletrész problémájával, ti. a szövetkezeti üzletrésztökének több mint fele került az állami tulajdonban lévő Kft. tulajdonába.

Ezzel az adott törvényi keretek között az alábbi lehetőségek közül lehetett választaniuk a szövetkezeteknek:

- új szövetkezetté alakulnának át, ennek azonban feltétele, hogy a saját üzletrésztökejükét vissza kell vásárolniuk, ez tőke kivonást jelentett volna, döntően az állam javára;

- gazdasági társasággá alakulnak, ekkor az állam jelentős, a szövetkezetek több mint felénél többségi, négyötödénél 25 %-ot meghaladó tulajdont szerzett volna;

- végelszámolás alá kerülnek, ekkor a vagyonnak több mint felét az állam kapja, vagy az, aki ezt a portfóliót megszerzi az államtól.²⁵

E törvényi lehetőséggel kevés szövetkezet élt, a szövetkezeti üzletrészre vonatkozó szabályozás nem érte el a célját, sőt feszültségek forrása volt, mivel a különböző státusú üzletrész-tulajdonosok vonatkozásában eltérő rendelkezéseket tartalmazott, továbbá mert végrehajtása során eltérő helyzetbe hozta az egyes üzletrész tulajdonosokat.

Az üzletrészek megszüntetésének, bevonásának nehézsége végül is meggyőzte a jogalkotót arról, hogy a megszűnéssel fenyegető szankciót – időlegesen – fel kell oldani, és az átalakítás kötelezően előíró rendelkezést hatályon

²⁵ NAGY HUSZEIN TIBOR: A szövetkezeti üzletrész szabályozásának problémái. *Gazdaság és Jog*, 2005, 9. szám 5–6. p.

kívül helyezte, egyben előírta az új szabályozás megalkotásának szükségességét.²⁶

VII. Az üzletrész megszüntetése a legújabb szabályozás szerint

A szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény (Sztv3.) 2007. április 30-ai hatállyal megszüntette a szövetkezeti üzletrész intézményét, annak helyébe a befektetői részjegy és az átalakított befektetői részjegy lépett, az állami tulajdonba lévő üzletrész vagyona pedig a szövetkezet fel nem osztható vagyonába kerül.

Az új szabályozással a szövetkezeti vagyon összetétele úgy változott, hogy a szövetkezet vagyona: a szövetkezet saját tőkéje, amely magában foglalja a részjegytőkét (jegyzett tőkét), a jegyzett, de be nem fizetett tőkét, a tőketartalékot, az eredménytartalékot, a lekötött tartalékot (ezen belül a közösségi alapot), az értékelési tartalékot, valamint a tárgyév mérleg szerinti eredményét. A szövetkezet saját tőkéjének egyik eleme a részjegytőke vagy jegyzett tőke, amely a tagok vagyoni hozzájárulásának összege. A befizetés teljesítését, illetőleg a teljesítésre vonatkozó kötelezettségvállalást a tagok részére kiállított részjegyek igazolják.

A témánk szempontjából az a lényeges, hogy az átalakított befektetői részjegy nem része a jegyzett tőkének.

A részjegytőkén felüli vagyon egy részét a szövetkezet közgyűlése fel nem oszthatóvá minősítheti. A fel nem osztható vagyont, amelyet a törvény közösségi alapnak nevez, a lekötött tartalékban kell nyilvántartani. A közösségi alap felhasználásra vonatkozó szabályokat az alapszabályban kell meghatározni.

Az Sztv. kötelező előírást a fel nem osztható vagyonról csupán az átalakulás, megszűnés tekintetében tartalmaz, de azt is alapszabályi hatáskörbe utalja. Vagyis: ha a szövetkezet fel nem osztható vagyont létesít, az alapszabályban meg kell jelölnie azt a szövetkezeti célt, amelyre a fel nem osztható vagyon átalakulás, megszűnés esetén fordítható.

A lehetséges szövetkezeti célt az Sztv. konkrétan nem definiálja, az bármi lehet, kivéve azt, hogy átalakulás esetén közvetlenül az új társasághoz kerüljön, vagy megszűnéskor maradó vagyonként kerüljön felosztásra. A megfogalmazás egyben azt is jelenti, hogy a fel nem osztható vagyont a „működő” szövetkezet a fennállása alatt a megjelölt célra nem használhatja fel.

Felelősségi szempontból viszont (pl. végelszámolás, vagy felszámolás esetén) a többi vagyonelem sorsában osztozik, tehát a hitelezőkkel szemben biztosíték.

Az Sztv2. szabályozta először a fel nem osztható vagyon képzését, rendelkezését a szövetkezet működése során, illetve megszűnése esetére. A törvény indokolása szerint a fel nem osztható vagyon képzése úgy történik, hogy a szö-

²⁶ 2003. évi CV. törvény az új szövetkezetekről szóló 2000. évi CXLI. törvény módosításáról.

vetkezet tőketartalékának, vagy ha ez nem nyújt fedezetet, eredménytartalékának az alapszabályban meghatározott hányadát fel nem osztható vagyonná minősíti, és ezt a lekötött tartalékba helyezi.

Ami az Sztv3. szabályozását illeti, a szövetkezeti alapelvek megvalósításához (oktatás, képzés és tájékoztatás, illetve közösségi felelősség, gondoskodás a közösségről) mindenképpen szükség van fel nem osztható vagyona. Ezért a szövetkezetekben rendszerint a szövetkezet tőkéjének legalább egy része kollektív tulajdonban van, melynek célja, hogy támogassa azokat a hosszú távú célokat, melyekre a szövetkezet létrejött.

Vagyoni tartalmában a fel nem osztható vagyon nem más, mint az eszközöket tulajdonló, működtető szövetkezet saját vagyonának része. Számviteli megközelítésben a saját tőkén belül a tőketartalék része, azon belül kerülhet elkülönítésre, lekötésre. Ez egyben garancia arra is, hogy osztalékként nem fizethető ki, és ha valóban eszközfedezettel bíró, valódi működő vagyon, hozadéka is lehet, amely fennállásig a szövetkezetet illeti meg.²⁷

Megjegyzendő, hogy a számviteli törvény sem ad lehetőséget a tulajdonosoknak a tőketartalék lekötött összegének a vállalkozásból való kivonására, és az új szövetkezeti törvény sem engedi meg a szövetkezet megszűnése vagy átalakulása esetére a fel nem osztható vagyonnak a tagok közötti szétosztását. A szövetkezet átalakulása vagy jogutód nélküli megszűnése esetén – a hitelezőkkel való elszámolást követően – a szövetkezet fel nem osztható vagyonát az alapszabályban meghatározott szövetkezeti célra, más szövetkezet vagy szövetkezeti szövetség számára kell felajánlani.²⁸

A legújabb szabályozás szerint az állam a hozzákerült és tulajdonában lévő szövetkezeti üzletrészeket térítés és tehermentesen átadja annak a szövetkezetnek, amely az üzletrészt kibocsátotta, a szövetkezet pedig köteles megszerzett üzletrészt bevonni és fel nem osztható vagyonként kezelni, továbbá az alapszabály-módosításával egyidejűleg az üzletrészek szövetkezet nyilvántartásában szereplő névértékének megfelelő összeget a közösségi alapba helyezni.²⁹

A szövetkezeteknél még meglévő szövetkezeti üzletrészek az Sztv3. átmeneti rendelkezéseinél rögzített szabályok szerint megszűnnek, illetve befektetői részjeggyé vagy átalakított befektetői részjeggyé alakulnak át. A szövetkezet közgyűlése az Sztv3.-ban meghatározottak közül több választási lehetőséget is felajánlhat az üzletrész tulajdonosoknak. A szövetkezeti üzletrész tulajdonosa a szövetkezet közgyűlése által felajánlott lehetőségekből választ.

A felajánlott lehetőségek:

a) A szövetkezeti üzletrész szövetkezeti tag tulajdonos esetén befektetői részjeggyé alakítható át azzal, hogy az így keletkezett befektetői részjeggyel a tagsági jogviszony megszűnése esetén az alapszabályban meghatározott időpontban kell elszámolni, amelynek meghatározásánál a szövetkezet egyéb köte-

²⁷ BOBVOS PÁL: i. m. 13–14. p.

²⁸ 2006. évi X. tv.

²⁹ 2006. évi X. tv. 104. §.

lezettségeire is figyelemmel kell lenni, de a kifizetés a tagsági jogviszony megszűnésétől számított 8 évnél nem lehet hosszabb.³⁰

b) A szövetkezeti üzletrész, nem szövetkezeti tag tulajdonos esetén átalakított befektetői részjeggyé alakítható át, illetve 2007. május 1. napjával átalakított befektetői részjeggyé alakul át.

Az átalakított befektetői részjegyek szövetkezeti tagsági viszonyt nem keletkeztetnek. Az átalakított befektetői részjegy a befektetői részjegyre vonatkozó szabályok szerint jogosít az adózás utáni eredményből részesedésre és ugyanilyen módon viseli a veszteséget is. Az átalakított befektetői részjegy a szövetkezetből annak működése során nem vonható ki, azonban örökölhető, a szövetkezetre, szövetkezeti tagra átruházható.³¹

c) A szövetkezeti üzletrész a szövetkezet tulajdonában álló részvényekre, korlátolt felelősségű társasági üzletrészekre elcserélhető, a gazdasági társaságokról szóló törvény szabályainak figyelembevételével.³²

d) A szövetkezeti üzletrészt a tulajdonos a szövetkezet közösségi alapja javára ajánlja fel. Ebben az esetben az üzletrész volt tulajdonosa nem szövetkezeti tagként is jogosult a közösségi alapból finanszírozott támogatások igénybevételeire az igazgatósággal kötött megállapodás szerint.³³

e) A szövetkezet által megszerzett üzletrészt, átalakított befektetői részjegyet a szövetkezet bevonja úgy, hogy a közösségi alap javára felajánlott, megszünt üzletrész névértékének összegét a közösségi alapba helyezi.³⁴

Az Sztv3. átmeneti szabályai, s ezek között különösen az elkülönülten nevesített „átalakított befektetői részjegy” kategória jogbizonytalanságot teremt, egyben alkotmányos aggályokat vet fel a következők miatt:

Az Sztv3. 43–44. §-a szerint a szövetkezeti tag vagyoni hozzájárulását, illetve az erre vonatkozó kötelezettségvállalását a részjegy jeleníti meg, és a tagsági jogviszony akkor jön létre, ha a tag a részjegy összegét vagy annak alapszabályban meghatározott hányadát a szövetkezet részére befizette, illetőleg nem pénzbeli hozzájárulásként átadta.

Az Sztv3. 60. §-a a befektető tagi jogviszony létrehozását úgy szabályozza, hogy a befektető tag felvételéről a közgyűlés dönt, és a befektető tag a szövetkezetnél befektetői részjegyet jegyez. A befektető tag jogai és kötelezettségei – a törvényben rögzített eltérésekkel – a tag jogaival és kötelezettségeivel azonosak.

A részjegy nem független vagyoni jogi kategória, hanem „a szövetkezeti tag vagyoni hozzájárulását, illetve az erre vonatkozó kötelezettségvállalását jeleníti meg”. Ugyan ez igaz a befektetői részjegyre is, amely szintén nem független vagyoni jogi kategória, hanem a befektető tag pénzbeli hozzájárulásának ilyen-

³⁰ 2006. évi X. tv. 99. §.

³¹ 2006. évi X. tv. 99. és 101. §.

³² 2006. évi X. tv. 99. §.

³³ 2006. évi X. tv. 100. §.

³⁴ 2006. évi X. tv. 100. és 105. §.

ként történő nevesítése. A részjegy és a befektetői részjegy a szövetkezet saját tőkéjén belül a részjegytőke része, mellyel a tagsági jogviszony megszűnésekor el kell számolni. A törvény általános szabálya alapján a befektetői részjegy és a befektetői tagi jogviszony nem válik el egymástól, és ez az általános szabály van összhangban a szövetkezet céljával is: „A szövetkezet ... célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése”.

Az Sztv3. 99. § (1) bekezdése, a szövetkezeti üzletrészek átalakítására új fogalmat, az „átalakított befektetői részjegy” fogalmat nevesíti. Az átalakított befektetői részjegy jellemzői lényegesen eltérnek a részjegy és a befektetői részjegy jellemzőitől, azokhoz nem is hasonlítható.

Az Sztv3. 101. §-a szerint ugyanis az átalakított befektetői részjegyek szövetkezeti tagsági viszonyt nem keletkeztetnek, a befektetői részjegyre vonatkozó szabályok szerint jogosít az adózás utáni eredményből részesedésre, és ugyanilyen módon viseli a veszteséget is, de a szövetkezetből annak működése során nem vonható ki, ugyanakkor eladható és örökölhető.

Ez a szabályozás ténylegesen nem jelent mást, mint a „szövetkezeti üzletrész” átnevezését „átalakított befektetői részjegy”-re, ugyanis a szövetkezeti üzletrész is olyan vagyoni értéket jelentő befektetés volt, amely tagsági viszonyt nem keletkeztetett, osztalékra jogosított, viselte a veszteséget, eladható és örökölhető volt, de a szövetkezetből nem lehetett kivonni.

Az új szabályozással az eltérés csak annyi, hogy erről az átalakított befektetői részjegyről már nem lehet értékpapírt kiállítani és kívülálló személy számára sem értékesíthető.

Jogbizonytalanságot eredményez az, hogy átalakított befektetői részjegyként nevesítve továbbra is fennmarad a szövetkezetben az a vagyoni kategória, amely ugyanolyan jellemzőkkel rendelkezik, mint a szövetkezeti üzletrész, s melyről már bebizonyosodott, hogy idegen a szövetkezet vagyoni szerkezetétől.

A részjegy, a befektetői részjegy és az átalakított befektetői részjegy is olyan vagyoni kategória, amely a szövetkezet eredményéből való részesedésre jogosít. Az eredményből való részesedés mértékét a részjegy tulajdonosának (tag, befektető tag, kívülálló személy) birtokában lévő „részjegyérték” nagysága határozza meg.

A jogbizonytalanságot az jelenti, hogy lehet-e a tagsági (befektetői tagsági) jogviszonnyal együtt járó részjegytőke részének tekinteni az átalakított befektetői részjegyet, ugyanis az általános szabályok szerint a részesedés a részjegytőkéhez (a részjegyek és a befektetői részjegyek összességéhez) kötődik, és a szövetkezet részjegytőkéje „visszajár” a tagság megszűnésekor, ugyanakkor ez fel sem merülhet az átalakított befektetői részjegynél.

Az Sztv3. 65. §-a a szövetkezeti vagyonról úgy rendelkezik, hogy „a szövetkezet vagyona a szövetkezet saját tőkéje, amely magában foglalja a részjegytőkét (jegyzett tőkét), a jegyzett, de be nem fizetett tőkét, a tőketartalé-

kot, az eredménytartalékot, a lekötött tartalékot (ezen belül a közösségi alapot), az értékelési tartalékot, valamint a tárgyév mérleg szerinti eredményét”.

Arról, hogy az átalakított befektetői részjegy nem tartozik a részjegy kategóriába az Sztv3. 66. § (1) bekezdése rendelkezik: „a szövetkezet részjegytőkéje (jegyzett tőke) a tagok vagyoni hozzájárulásainak összege, amelyek teljesítését, illetve az erre vonatkozó kötelezettségvállalást a tagok részére kiállított részjegyek igazolják”.

Ezzel ellentétes szabályozásra utal az Sztv3. 103. § (2) bekezdése: „az átalakított befektetői részjegyek értékét és tulajdonosaik számát a 60. § (3) bekezdésében meghatározott mértékek számításánál figyelmen kívül kell hagyni”.

A törvény alapvető szabályozása szerint az átalakított befektetői részjegy nem lehet a részjegytőke (jegyzett tőke) része, és az átmeneti szabályok között sem rendeli a részjegytőkébe, ugyanakkor az Sztv3. 103. § (2) bekezdése oly módon utal, mint ha az átalakított befektetői részjegy is a jegyzett tőke része lenne. Ezek után kérdéses, hogy az átalakított befektetői részjegy mely szövetkezeti vagyoni kategóriába tartozik, és bizonytalanságot okoz az is, hogy a részjegy jellemzőivel nem rendelkező vagyoni értéket miért neveznek „átalakított befektetői részjegy”-nek?

Az Sztv3. 99. §-a szerint a szövetkezet tagja (nem a befektető tag) a szövetkezeti üzletrészéért befektetői részjegyet kaphat. Ez a szabályozás annyiban teremt jogbizonytalanságot, hogy az Sztv3. 44. §-a a szövetkezeti tagi jogviszonyhoz (annak elválaszthatatlan részeként) a részjegy jegyzését kívánja meg, míg az Sztv3. 60. §-a a befektető tagi jogviszonyhoz (annak elválaszthatatlan részeként) a befektetői részjegyet rendeli. A befektetői részjegy egyik jellemző szabálya, hogy a befektetői részjeggyel rendelkező befektető tag személyes közreműködésre nem kötelezhető, ezzel szemben a részjeggyel rendelkező szövetkezeti tag személyes közreműködésre köteles. Tekintettel arra, hogy a tagi viszony és a részjegy, illetve a befektetői tagi viszony és a befektetői részjegy a törvény szerint nem válik el egymástól, adott esetben gondot jelenthet az, hogy a részjeggyel is és a befektetői részjeggyel is rendelkező tag és a szövetkezet viszonyának megítélése melyik részjegyhez tapad.

A befektetői és átalakított befektetői részjegy szabályozása, s ezzel a szövetkezeti üzletrész megszüntetése kellően át nem gondolt, megfelelően ki nem érlelt, esetenként pedig diszkriminatív.

A már felvetett jogbizonytalansági és alkotmányos kérdéseken túl elmondható, hogy a legújabb szövetkezeti törvény

- semmiképpen nem oldja meg véglegesen a külső üzletrész tulajdonosoknak e vagyont képviselő értékpapírhoz kapcsolódó azon várakozását, hogy a szövetkezettel kapcsolatos vagyoni viszonyaikat a törvény korrekt módon rendezze;
- az üzletrész névértékét devalválja akkor, amikor a közgyűlés az üzletrészt befektetői, vagy átalakított befektetői részjeggyé konvertálja, mert az átszámítás alapja „a megelőző 12 naptári évben alkalmazott, a szövet-

kezet által visszavásárolt üzletrészek árfolyamának súlyozott számtani átlaga”, ez pedig nem több az üzletrész névértéke 20 %-nál;³⁵

- miközben a természetes személy üzletrész-tulajdonos tulajdona leértékelésre kerül, addig az állam tulajdonában lévő szövetkezeti üzletrészek 100 %-os névértéken kerülnek a szövetkezet fel nem osztható alapjába;
- a szövetkezeti tag üzletrész-tulajdonos duplafedelű (részjeggyel és befektetői részjeggyel bíró) taggá válik, ezzel előnybe kerül a nem tag üzletrész-tulajdonossal szemben, mert míg ez utóbbi az átalakított befektetői részjegye ellenértékéhez lényegében nem jut hozzá, addig a szövetkezeti tag tagsági viszonyának megszűnése – jogszabályi keretek között – a vagyonhoz jutást automatikusan kiváltja.

Összefoglalás

A szövetkezet és tagja közötti vagyoni kapcsolat szabályozásának lényege, hogy a szövetkezet egyszerre érdektömörülés és gazdasági vállalkozás, amely vállalkozásnak az a célja, hogy a tagok saját gazdaságában folyó termelés feltételeit biztosítsa. A klasszikus szövetkezeti elvek szerint ehhez szükséges tőkét a tagok biztosítják, üzletrész formájában.

A szövetkezet és tagja közötti vagyoni kapcsolat a termelő típusú (szocialista) szövetkezetek megjelenésével változott meg, mert ezekben a szövetkezetekben a tagok saját gazdaságában megvalósuló termelés nemkívánatossá (esetenként megtűrté) vált, a szövetkezet célja nem a tagok, hanem a szövetkezet saját vagyona gyarapítása volt, az így létrehozott vagyont oszthatatlannak tekintették. Ebben a korszakban az üzletrész megszűnt.

1990-ben a felhalmozott szövetkezeti vagyon döntő részét üzletrész (értékpapír) formájában a szövetkezet tagjainak adták át, a vagyonátadást az Alkotmánybíróság ex gratia juttatott vagyonnak tekinti. Ez az üzletrész nem azonos a klasszikus üzletrésszel. 2000-től kezdődően a jogalkotó több kísérletet tett az ex gratia juttatott üzletrészek megszüntetésére, a meghozott jogszabályok azonban megfelelő pénzügyi fedezet hiányában nem érték el a kívánt eredményt.

A 2006-ban megjelent, a szövetkezetekről szóló X. törvény a szövetkezeti üzletrészt tag esetében befektetői részjeggyé, nem szövetkezeti tag tulajdonos esetén átalakított befektetői részjeggyé alakítja át.

A dolgozat fő része az új szabályozást elemzi és az a megállapítása, hogy befektetői és átalakított befektetői részjegy szabályozása, s ezzel a szövetkezeti üzletrész megszüntetése kellően át nem gondolt, esetenként pedig diszkriminatív jellegű.

³⁵ 2006. évi X. tv. 102. §.

PÁL BOBVOS

DIE STATIONEN UND DIE AUFGABE DES GENOSSENSCHAFTLICHEN GESCHÄFTSANTEILES

(Zusammenfassung)

Das Wesentliche der Regelung der Vermögensverhältnisse zwischen der Genossenschaft und der Genossenschaftsmitglieder ist, dass die Genossenschaft gleichzeitig eine Interessengruppe und ein wirtschaftliches Unternehmen ist, das den Zweck hat, die Bedingungen der in der eigenen Wirtschaft der Mitglieder stattfindenden Produktion zu sichern. Nach den klassischen Genossenschaftsprinzipien sichern die Mitglieder dazu das nötige Kapital, in der Form des Geschäftsanteiles.

Die Vermögensverhältnisse zwischen der Genossenschaft und der Genossenschaftsmitglieder haben sich mit der Erscheinung der Produktions- (sozialistischen) Genossenschaften geändert, weil die in der eigenen Wirtschaft der Mitglieder verwirklichenden Produktion in diesen Genossenschaften unerwünscht (in manchen Fällen geduldet) geworden sind; der Zweck der Genossenschaft ist nicht mehr der Zuwachs des Kapitals der Mitglieder, sondern der Zuwachs der Genossenschaft geworden ist, das auf dieser Weise zustandekommene Kapital wurde als unteilbar betrachtet. In dieser Zeit ist der Geschäftsanteil erloscht worden.

1990 wurde der wesentliche Teil des genossenschaftlichen Kapitals in Form des Geschäftsanteiles (Wertpapiers) an die Genossenschaftsmitglieder übergeben, die Kapitalübergabe wurde vom Verfassungsgericht als ex gratia zugeteiltes Kapital betrachtet. Dieser Geschäftsanteil ist mit dem klassischen Geschäftsanteil nicht gleich. Ab 2000 hat der Gesetzgeber mehrere Versuche gehabt, die ex gratia zugeteilten Geschäftsanteile zu erlöschen, die verabschiedeten Rechtsnormen haben aber wegen Mangel der entsprechenden finanziellen Deckung das gewünschte Ergebnis nicht erreicht.

Das 2006 verabschiedete Gesetz X über die Genossenschaften wandelt den genossenschaftlichen Geschäftsanteil im Fall der Genossenschaftsmitglieder zum Anlagenanteilschein, im Fall eines Eigentümers, der kein Genossenschaftsmitglied ist, zum umgewandelten Anlagenanteilschein.

Der Hauptteil der Studie analysiert die neuen Regelungen und hat festgestellt, dass die Regelung der Anlageanteilscheine und der umgewandelten Anlageanteilscheine und dadurch das Erlöschen der genossenschaftlichen Geschäftsanteile gar nicht durchgedacht und in manchen Fällen diskriminativ ist.